

Отримана 08.10.2024

Прорецензована: 17.10.2024

Прийнята до друку: 12.11.2024

Електронна адреса: kulykandry@gmail.com

DOI: 10.25264/2312-7112-2024-27-10-15

Кулик Андрій. Метафізика свободи і творчості у філософії Анрі Бергсона. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 27. С. 10–15.

УДК 1(091):111

Андрій Кулик

МЕТАФІЗИКА СВОБОДИ І ТВОРЧОСТІ У ФІЛОСОФІЇ АНРІ БЕРГСОНА

Стаття присвячена аналізу ключових аспектів метафізики французького філософа Анрі Бергсона, зокрема його уявленням про свободу і творчість як фундаментальні характеристики буття. У центрі дослідження – концепції тривалості та життєвого поривання (élan vital), які Бергсон протиставляє механістичному детермінізму. Розглядається, як А. Бергсон розуміє свободу не як вибір між фіксованими можливостями, а як творчий акт, що породжує нові реальності. Особлива увага приділяється ролі інтуїції як методу пізнання глибинних процесів реальності та значенню творчої еволюції життя.

Бергсонова метафізика є відповіддю на класичні питання про природу реальності, часу і свободи, але вона відрізняється від традиційних підходів до цих проблем. Філософ протиставляє механістичній картині світу, в якій всі події і процеси можна звести до ланцюгів причин та наслідків. Водночас А. Бергсон намагається осмислити світ як динамічний і творчий, де свобода проявляється не у виборі між визначеними шляхами, а у створенні нових форм буття. Це радикальний підхід, що вимагає перегляду уявлень про еволюцію, свободу та сам процес становлення буття.

Проблематика свободи в метафізиці А. Бергсона пов'язана з його критикою детермінізму. Філософ наголошує, що істинна свобода не може бути пояснена в межах раціональності чи механістичних теорій, які зводять усі події до причинно-наслідкових зв'язків. Свобода, за А. Бергсоном, полягає в можливості створювати нове, унікальне і непередбачуване. Саме в цій творчості і полягає справжня свобода, яка проявляється у житті людини.

Творчість у філософії А. Бергсона також тісно пов'язана з його концепцією життєвого поривання (élan vital) – динамічної сили, що пронизує всю природу і є рушієм еволюції. А еволюція, за А. Бергсоном, не є суто механічним процесом адаптації, а творчим актом, у якому життя постійно прагне до нового, виходячи за межі матеріальних обмежень. Це «життєве поривання» є виразом метафізичної волі до творчості, яка протиставляє закостенілості і незмінності буття.

Таким чином, стаття висвітлює унікальний підхід А. Бергсона до питань метафізики свободи і творчості, показуючи, як ідеї філософа кидають виклик класичним філософським концепціям і пропонують нове бачення життя як безперервного процесу творення і становлення.

Ключові слова: свобода, творчість, творче поривання, час, тривалість, пам'ять, минуле, життя, дія.

Andrii Kulyk

METAPHYSICS OF FREEDOM AND CREATIVITY IN THE PHILOSOPHY OF HENRI BERGSON

This article is dedicated to the analysis of the key aspects of the metaphysics of the French philosopher Henri Bergson, particularly his views on freedom and creativity as fundamental characteristics of being. At the core of the study are the concepts of duration and the vital impulse (élan vital), which Bergson opposes to mechanistic determinism. The article explores how Bergson understands freedom not as a choice between fixed possibilities, but as a creative act that generates new realities. Special attention is given to the role of intuition as a method for understanding the deep processes of reality and the significance of life's creative evolution.

Bergson's metaphysics provides answers to classical questions about the nature of reality, time, and freedom, yet it differs from traditional approaches to these problems. The philosopher challenges the mechanistic view of the world, where all events and processes can be reduced to chains of cause and effect. At the same time, Bergson seeks to conceptualize the world as dynamic and creative, where freedom is manifested not in the selection of predetermined paths but in the creation of new forms of existence. This is a radical approach that calls for a rethinking of concepts such as evolution, freedom, and the very process of becoming.

The issue of freedom in Bergson's metaphysics is closely tied to his critique of determinism. Bergson argues that true freedom cannot be explained within the framework of rationality or mechanistic theories, which reduce all events to causal relationships. For Bergson, freedom lies in the capacity to create something new, unique, and unpredictable. It is in this creativity that genuine freedom is expressed, manifesting itself in human life.

Creativity in Bergson's philosophy is also closely connected with his concept of the vital impulse (élan vital) – a dynamic force that permeates all of nature and drives evolution. For Bergson, evolution is not merely a mechanical process of adaptation but a creative act in which life continually strives toward the new, transcending material

limitations. This «vital impulse» is an expression of the metaphysical will to creativity, which opposes the rigidity and fixity of being.

Thus, the article highlights Bergson's unique approach to the metaphysical questions of freedom and creativity, demonstrating how his ideas challenge classical philosophical concepts and offer a new vision of life as a continuous process of creation and becoming.

Keywords: *freedom, creativity, creative impulse, time, duration, memory, past, life, act.*

Постановка проблеми. Проблеми свободи і творчості є основними питаннями в метафізиці А. Бергсона, оскільки ставиться під сумнів традиційні погляди на детермінізм і раціональне розуміння світу. У класичних філософських традиціях свобода часто розглядається в межах вибору між кількома варіантами, де кожен із них вже заздалегідь визначений певними причинами або умовами. Творчість у такому контексті є радше результатами цих умов, а не проявом самостійної сили.

А. Бергсон ставить питання інакше, пропонуючи бачення світу як процесу постійного становлення, в якому свобода виражається через творчий порив, здатний породжувати щось нове і непередбачуване. Для філософа свобода – це не вибір, а можливість створювати нові форми буття. У цьому аспекті постає проблема: як можна досягнути динаміку реальності, де творчість і свобода стають центральними принципами, які виходять за межі матеріального.

У статті також розглядається, як метафізика свободи і творчості у А. Бергсона має практичне значення для сучасного розуміння людської екзистенції. В умовах технократичної культури, що прагне до контролю і передбачуваності, Бергсонівське бачення світу як непередбачуваного і творчого процесу відкриває нові горизонти для осмислення індивідуальної свободи, морального вибору і суспільного розвитку. Творчість як спосіб буття і свобода як реалізація цієї творчості стають ключовими аспектами не лише для філософії, але й для практичного життя як такого.

Актуальність дослідження метафізики свободи і творчості у філософії А. Бергсона є надзвичайно актуальним у сучасному філософському дискурсі через необхідність переосмислення класичних концепцій свободи та творчості. Творчість, яка для А. Бергсона є тригером, набуває нових вимірів у контексті осучаснення, де швидкі зміни в науці, технологіях і культурі вимагають постійного переосмислення та адаптації. Людина є вільною, і за А. Бергсоном, її свобода – це безпосередній досвід свідомості, який ми відчуваємо через вольове зусилля, власний життєвий імпульс.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити та проаналізувати метафізичні концепції свободи і творчості у філософії А. Бергсона, а також розкрити їхню роль у його баченні світу. Автор статті має на меті показати, як Бергсонова філософія свободи і творчості може бути актуальною для сучасних дискусій про людську автономію.

Виклад основного матеріалу. Творчість є невід'ємною рисою людської природи. Вона визначає нашу здатність до креативного мислення та трансформації світу навколо нас, що підносить рівень нашої свідомості. А. Бергсон розробив філософську концепцію, де людина розглядається як невід'ємна частина загальної еволюції буття. Як пише філософ: «Еволюція – це творчість, яка щораз відновлюється, то вона поступово створює не лише форми життя, але й ідеї» [1, с. 87]. Французький мислитель вважав, що творчу еволюцію можна досягнути через два ключові поняття: «живий порив» і «тривалість».

У процесі творчості ми наділяємо предмети значенням, влітаючи у їхнє буття частку власної свідомості та переплітаючи їх із плином часу. Як зазначав А. Бергсон, час невіддільний від тривалості, а тривалість безпосередньо пов'язана зі свідомістю. Тому тривалість є ключем до розуміння творчого процесу. Вона, насамперед, дозволяє досягнути істинну суть життя – безперервний рух і зміну, що охоплює минуле, теперішнє і майбутнє. Крім того, час забезпечує впорядкованість і об'єктивність природних явищ, роблячи їх передбачуваними. За А. Бергсоном, хоч і важливо врахувати часові виміри, справжнє розуміння часу відкриває на те, що він є проявом творчості, постійним творенням нового та безперервним рухом. Також, як було згадано вище, тривалість тісно пов'язана зі свідомістю. У цьому контексті свідомість проявляється через інтуїцію: нам не обов'язково глибоко аналізувати реальність, ми сприймаємо її інтуїтивно і розуміємо, що вона і так існує.

Як підкреслив сучасний український філософ Т. Лютий: «Життя має невіддільну силу, що дозволяє йому підпорядковувати матерію в життєвому пориванні (*élan vital*) – потоці, прагненні, неперервності, цілісності, творчості. Мало де можна знайти таку інтенсивність. Отже, для Бергсона еволюція не є сліпим стремлінням у нікуди. Навпаки – вона прямує до певної мети. Життєва винахідливість

реалізує в матерії вищі прояви» [2, с. 307]. Можна погодитися, що Бергсонова концепція еволюції не є випадковою чи безцільною. Навпаки, еволюція життя рухається до певної мети, реалізуючи в матерії творчий потенціал і вищі прояви життя.

На думку А. Бергсона, кожна людина здатна пізнати свій внутрішній світ через безпосереднє самостереження та інтроспекцію. Варто відзначити, що одна з найзагадковіших мовних категорій – це категорія «Я», яка виражає саме те всеосяжне ціле, яким є внутрішній світ кожної особистості. Людина не здатна постійно перебувати в стані самосвідомості або жити лише цим актом. Зазвичай, у повсякденному житті свідомості домінує певний її аспект: це може бути роздуми над якоюсь ідеєю, переживання емоцій чи підготовка до здійснення конкретної дії. Свідомість у процесі життя перебуває у стані змін, зосереджуючись на конкретних аспектах у різні моменти часу.

У філософії А. Бергсона основою є припущення про тривалість, властиву психічному життю, яка лежить в основі нашого розуміння часу, як ми його сприймаємо поза нашої свідомості. Це стосується часу, де немає розрізняваних кількісних величин, а постійно розвивається мережа якостей. Час, який ми сприймаємо в собі як тривалість, є справжнім часом; натомість час, який ми зазвичай розуміємо як послідовність різних змін, що відбуваються в просторі, є просторовою моделлю цього первісного часу. У А. Бергсона є теза про те, що, хоча стани свідомості зазвичай сприймаються як кількісні величини, насправді вони є різноманітними якостями, що постають перед свідомістю.

У своїй праці «Есе про безпосередні дані свідомості» (1889), А. Бергсон зосереджувався на усвідомленні часу. Ідея часу постає в його розумінні як проста послідовність моментів. Ми зазвичай сприймаємо простір і час схожим чином: вони мають виміри і можуть ділитися на менші частини. Наприклад, метр можна поділити на 50 сантиметрів, а годину – на 30 хвилин. Водночас два об'єкти можуть бути в одному місці, але не в один і той самий момент, або існувати одночасно в різних місцях. На думку А. Бергсона, єдиною справжньою відмінністю, яку філософи визнавали між простором і часом, є те, що в просторі об'єкти співіснують поруч, тоді як у часі вони йдуть послідовно. Окрім цієї різниці, філософи зазвичай просто інтерпретували поняття, змішували, що застосовуються до простору, на аналіз часу, з незначним уточненням щодо послідовності.

А. Бергсон вважав, як підкреслює сучасний дослідник М. Моравець, що одним із особливо серйозних проявів цього змішування є часте звернення до І. Канта до аналогії лінії, що простягається в просторі, як репрезентації послідовності ментальних станів [5]. Ми малюємо лінію на аркуші паперу, і позначаємо на ній свої ментальні стани: відчуття голоду о 10:00, усвідомлення прийому їжі об 11:00 і відчуття сонливості о 12:00. Нам може здатися, що ми уявили час; адже ментальні стани дійсно приходять один за одним. Однак, якщо ми справді віримо, що таким чином схопили суть часу, але ми стали жертвами саме цього змішування часу і простору, про яке й застерігав А. Бергсон. Як він пише: «Ми розміщуємо наші стани свідомості поруч один з одним таким чином, що сприймаємо їх одночасно, не більше як частини одного цілого, а окремо одна від одної; одним словом, ми проектуємо час у простір, виражаємо тривалість (*la durée*) через протяжність, і послідовність таким чином набуває форми безперервної лінії або ланцюга, частини якого торкаються одна одної, але не проникають одна в одну» [3, с. 101].

Слід зазначити, що існує багато причин, чому складно класифікувати Бергсонову *durée* (тривалість) в межах однієї з темпоральних онтологій. Одна з них полягає в тому, що А. Бергсон у певний спосіб намагається досягнути взаємозв'язок між розумом і зовнішньою реальністю, тоді як усі три онтології прагнуть до опису часу, незалежно від свідомості. Можна зробити висновок, що складність класифікації Бергсонової концепції *durée* виникає через її фокус на взаємозв'язку між Я-свідомістю і ось-реальністю. А Бергсонова концепція часу відрізняється від традиційних онтологій, оскільки вона пов'язує час із суб'єктивним досвідом свідомості, а не розглядається як суто об'єктивне явище.

Людина не лише є ідеальним буттям, проявленим у внутрішній (психічній) сфері, а й матеріальним, тілесним буттям, яке належить до фізичного, просторового світу. Саме в цьому світі людина реалізує свою свободу і творчість, взаємодіючи з іншими та створюючи різноманітні соціальні моделі. У матеріальному світі здійснюється не лише спільна комунікація, але й творчі акти, через які формується і виявляється людська свобода, а також вибудовуються фундамент соціального буття. За А. Бергсоном, світ відкритий не лише сам до себе (іманентна відкритість), але й спрямований за свої межі, до чогось вищого та позачасового (трансцендентальна відкритість).

Ця подвійна відкритість світу має важливе значення для творчості, оскільки саме в здатності виходити за межі наявного, осмислювати нові горизонти і реальність, людина виявляє свою творчу

природу. Творчість, таким чином, не обмежується лише тим, що вже існує, вона включає в себе прагнення до нового, до того, що перебуває поза межами буденного досвіду, що дозволяє людині постійно створювати щось нове та унікальне. Для А. Бергсона досвід – це не просто набір фактів або подій, які відбуваються з людиною. Це глибинне пізнання реальності через тривалість і свідомість, які включають інтуїтивне осягнення істини. У цьому контексті жоден досвід, який справді про- і переживається, не може бути марним або відкинутим, бо кожен досвід є частиною безперервного потоку життя і становлення особистості. А. Бергсон підкреслює важливість досвіду як такого, що відкриває нові горизонти реальності.

Щодо досвіду, як зауважив Г. Марсель, після особистого знайомства з А. Бергсоном, «у його очах, жоден справжній досвід не може бути відкинутий» [4, с. 29]. Слід зазначити, що такий погляд близький до філософії Г. Марселя, зокрема його концепції «втіленого існування» і розуміння досвіду через особистий діалог з буттям. Для Г. Марселя досвід є живим процесом, що включає не лише раціональні аспекти, а й глибокі внутрішні переживання, які формують наше існування. Він наголошує на важливості особистого досвіду, який пов'язаний із здатністю до трансцендентного розуміння життя, і, як і А. Бергсон, вважає, що жоден справжній досвід не можна просто ігнорувати.

Таким чином, обидва мислителі – Г. Марсель і А. Бергсон – надають великого значення досвіду як основі для пізнання і творчого становлення особистості. Г. Марсель погоджується зі своїм колегою у тому, що кожен досвід має значення, оскільки він відкриває нові шляхи для осмислення світу, але додає, що цей досвід, зокрема екзистенційний, включає відкриття істини через міжособистісні стосунки та наявність трансцендентного виміру. У цьому сенсі, А. Бергсон виступає як філософ життя, для якого реальність і досвід є постійним творенням, відкритим для усього нового.

Сучасна дослідниця і президентка «Товариства друзів Бергсона» К. Занфі зазначає, що «згідно з А. Бергсоном, життя належить до “порядку психологічного” і свідомість коекстенсивно життю: у цьому сенсі еволюційний успіх людини розуміється не стільки як успіх духовного начала, відокремленого від життя, скільки як успіх самого життя» [6, с. 206]. Це підкреслює нерозривний зв'язок між життям і свідомістю, де свідомість є не просто спостерігачем, а активним учасником процесу еволюції. Бергсонова концепція творчості органічно випливає з цього бачення. Творчість є невід'ємною частиною життя, його активним аспектом, що втілюється через свідомість. У своїй філософії творчої еволюції французький філософ наголошує на тому, що життя – це постійний процес творення нових можливостей. Саме через творче поривання (*élan vital*) життя розвивається, долаючи обмеження матерії і розкриваючи свій потенціал у нових формах.

Таким чином, творчість у філософії А. Бергсона – це не лише акт людського генія, а універсальний процес, через який життя реалізує себе. Еволюційна вдача людини полягає саме в тому, що вона здатна брати участь у цьому творчому пориванні, постійно створюючи нові форми буття. Свідомість є провідником цієї творчої енергії, і завдяки їй вона може не лише сприймати світ, а й творити його. Філософ підкреслює, що цей творчий акт відбувається не лише на індивідуальному рівні, а й на космічному. Життя, за своєю природою, прагне до постійного оновлення, і творчість є ключем до розуміння цього безперервного розвитку.

Свобода є найважливішою характеристикою людського Я у його справжній сутності. А. Бергсон визначає її досить просто: усе, що походить із глибини Я, з тривалості та цілісної часової динаміки особистості, є проявом цієї якості. Французький філософ пише: «Вільне рішення виходить від усієї душі в її цілісності. Наші вчинки тим вільніші, чим більше динамічна група переживань, з якими вони пов'язані, прагне ототожнитися з нашим основним Я» [3, с. 123]. Ми сприймаємо свободу інтуїтивно, через безпосередній акт самосвідомості, і лише таким чином її можна зафіксувати. Однак, коли людина намагається дати свободі обґрунтування, вона зрештою приходиться до її заперечення або сумніву.

Наше Я безпомилково усвідомлює та заявляє про свою свободу, проте, як тільки воно намагається раціонально пояснити цю свободу, воно ніби опиняється під впливом просторових обмежень. Це призводить до певного символізму, який є неефективним як для доведення існування свободи волі, так і для її пояснення чи заперечення. А. Бергсон вказує на те, що свободу неможливо охопити традиційними поняттями простору чи часу, і її істинне розуміння залишається на рівні безпосереднього досвіду, який не піддається раціоналізації. Творчість відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки вона є вираженням свободи в дії. Через творчість свобода реалізується як постійне оновлення, яке не піддається жодним обмеженням простору і часу, і саме через цей процес людина здатна втілити свої найпотемніші внутрішні поривання та ідеї.

В передмові до «Есе про безпосередні дані свідомості», є цікаві слова: «Ми за необхідності висловлюємо свої думки в словах. І ми найчастіше мислимо в просторі» [3, с. 11]. У цих кількох рядках – весь А. Бергсон. Вражає, що він розпочинає свою дисертацію з двох речень, в яких міститься все те, що він скаже впродовж свого довгого подальшого життя. До того ж, французький філософ також зазначав, що кожен мислитель думає про одну єдину, абсолютну просту річ, а саме тому потрібне ціле життя, щоб її висловити. Простота невичерпна, принаймні тоді, коли намагаються висловити її словами чи знаками.

У цих словах на тлі присутні життя, думка, час і простір. Це чотири елементи, своєрідна математична пропорція. Вся архітектурна чіткість його філософського підходу. Є певний дуалізм між життям і мисленням, між часом, у якому життя розгортається спонтанно, і простором, у якому «слова» зрештою це життя впорядковують. На мою думку, тут присутня велика таємниця цього зв'язку, що знаходиться між цими аспектами, яким чином вони взаємодіють між собою і що саме об'єднує ці чотири елементи. Ми завжди залишаємося суб'єктом висловлювання, саме ми живемо і думаємо, перебуваємо в часі й просторі. Тому маємо чотири елементи, які обертаються навколо розділення, цього «але», яке, водночас, об'єднує, хоч і без ототожнення. У цьому сенсі це «і»: ми існуємо у часі «і» мислимо в просторі, перебуваючи і в тому, і в іншому просторі чи вимірі, що відкривається через мову.

Мислення – це процес розрізнення, а розрізнення завжди веде до дії, яка спрямована або на уникнення небезпеки, або на досягнення корисного. А. Бергсон часто підкреслює це у своїх працях із характерним прагматичним підходом. Але хіба ми не стверджуємо, що є щось, що саме по собі небезпечно чи корисне? Іншими словами, хіба не є істина або річ тим, що керує нашою здатністю розрізнити? Ні, А. Бергсон би заперечив. Ми реагуємо на світ так, як це диктує нам наше життя і наша тілесність. Наприклад, для мене вогонь небезпечний, а їжа необхідна саме через те, що я живу і маю таку фізичну будову. Вогонь стає шкідливим через мій спосіб існування, але для саламандри, яка, за легендами, не боїться вогню, цей елемент сприймається зовсім інакше. Земноводна тварина може не вбачати у ньому ніякої загрози, або ж її сприйняття зовсім відрізняється від мого, коли я обпікаюся і рятуюся. Однак критики А. Бергсона стверджують, що, незважаючи на різні реакції, маж існувати щось об'єктивне, що викликає ці різні відповіді, – щось невидиме, але реальне, що дає початок всім нашим діям і відчуттям, незалежно від того, як ми їх сприймаємо.

Творчість у цьому контексті постає як здатність постійно заново формувати світ навколо себе, виходячи з власного унікального способу буття. Як у випадку з вогнем: для мене він небезпечний, а для саламандри – ні. Ця різниця сприйняття та дії є проявом творчості – ми створюємо свою індивідуальну реальність, реагуючи на світ по-різному, відповідно до нашого власного життєвого досвіду та власної екзистенції. Свобода тут не стільки вибір між уже заданими можливостями, скільки можливість творити нові форми дії та взаємодії, залежно від того, як ми сприймаємо світ. Таким чином, А. Бергсон розширює поняття свободи та творчості, показуючи, що вони не є зовнішніми явищами, а глибоко вкоріненими в нашому особистому досвіді та природі. Як пише філософ: «Ми вільні, коли наші дії виходять з усієї нашої особистості, коли вони її виражають, коли вони мають ту невизначену схожість із нею, яку ми інколи виявляємо між художником і його твором» [3, с. 144].

З цього випливає, що свобода, за А. Бергсоном, полягає у здатності самовиражатися та бути її автентичним вираженням. Це подібно до того, як художній твір відображає особистість художника, – наші вчинки мають відображати нас у всій нашій цілісності. Свобода не є зовнішньою або нав'язаною, вона народжується зсередини, з нашого унікального життєвого досвіду і внутрішніх імпульсів. Як і в творчості, наші дії є вільними, коли вони природно виростають з нашої сутності, подібно до того, як мистецтво з'являється з глибини творчого акту. А. Бергсон пише: «Уявлення закорковане дією. Доказом тут є те, що коли дії перешкоджає або її зупиняє яка-небудь перепона, то свідомість може проявитись. Значить, вона тут і була, але нейтралізувалась дією, яка заповнювала собою уявлення. Перепона не створила нічого позитивного; вона лише утворила порожнечу, лише витягла корок. Цей незбіг дії й уявлення якраз і є тут тим, що ми називаємо свідомістю» [1, с. 117]. Отже, свідомість виникає як результат незбігу між дією та уявленням, коли дія більше не може заповнювати простір уявлення.

У А. Бергсона життя породило розум, що призвело до втрати раю інстинкту. Однак кожен має можливість відновити цю благословенну здатність. Цей процес можна порівняти з втратою, за якою настає повернення до первісного стану. А. Бергсон відходить від нерухомої матерії, до якої прив'язаний

наш розум, щоб віднайти свободу в максимальній рухливості. Це підкреслює його ідею, що справжня свобода не може бути досягнута через раціональне мислення, обмежене фіксованими категоріями простору і матерії. Свобода, на думку А. Бергсона, полягає в динамічному процесі, який проявляється через тривалість і творчість, де життя постійно перебуває у стані зміни та розвитку. Саме в цій постійній рухливості людина здатна досягнути свою істинну природу та відкрити нові можливості для самореалізації. Як пише філософ: «Наша свобода – самими рухами, якими вона стверджується, – породжує звички, які її задушать, якщо вона не відновлюватиметься через постійне зусилля: на неї чигає автоматизм. Найживіша думка застигає в формулі, що її виражає. Слово обертається проти ідеї. Літера вбиває дух» [1, с. 105]. Людський досвід свободи завжди під загрозою автоматизму: свобода породжує звички, які можуть її обмежити, якщо не докладати постійних свідомих зусиль.

Життєве поривання (*élan vital*) є тією рушійною силою, що веде життя вперед, перетворюючи матерію та долаючи її обмеження. Саме через це поривання життя стає рухливим і вільним, знаходячи нові форми екзистенції. Свобода, яку ми здобуємо через творчість або рух, – це результат постійного творення і перебудови світу завдяки життєвому пориванню, яке не піддається духовній стагнації. Свобода можлива тоді, коли людина трансцендує і починає діяти, керуючись власною сутністю та індивідуальністю. Творчий акт відкриває перед нами можливості для самореалізації, дозволяючи життю невинно змінюватися і розвиватися у нових напрямках. Це означає повністю усвідомлювати особистий вибір, вільний від стереотипів, очікувань або зовнішнього тиску, де особистість не просто реагує на зовнішні примуси, а творить свій власний унікальний життєвий проект, виражаючи свої справжні переконання та цінності.

Людина відчуває себе частиною могутнього життєвого потоку, де всі речі, що раніше здавалися стійкими та незмінними, втрачають свою звичну стійкість і вириваються з усталених місць. Світ більше не сприймається як сукупність статичних предметів – усе перетворюється на безперервний потік, що огортає і захоплює всіх у своєму грандіозному русі. Цей рух несе не лише життєву енергію, а й відкриває нові можливості для трансформації, свободи та творчості, дозволяючи людині бути не просто спостерігачем, а активним учасником цього безкінечного процесу.

Література:

1. Бергсон А. *Творча еволюція*. Київ: Видавництво Жупанського, 2010, 318 с.
2. Лютий Т. *Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності)*. Київ: Темпора, 2019, 384 с.
3. Bergson H. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: Félix Alcan et Guillaumin Réunies, 1908, 184 p.
4. Marcel G. *Grandeur de Bergson / Henri Bergson. Essais et témoignages recueillis par*. Genève: Editions de la Baconnière Les Cahier du Rhone, 1943, 373 p.
5. Moravec M. *Henri Bergson and The Philosophy of Religion: God, Freedom, and Duration*. London: Routledge, 2023, 198 p.
6. Zanfi C. *Bergson und die deutsche Philosophie. 1907-1932*. Baden-Baden: Verlag Karl Alber, 2018, 336 p.